

Sada aastat koos juutidega.

Esimesed juudid asusid Eestisse 1828 aastal. —
Eesti juudid — „nikolajewski“ soldatite järeltulijad.
Tähelepanuväärseid haude Tallinna juudi kalmistutel.

Juudid olavad tänapäeval meie keskel samasuguste täieõiguslike riigikodanikkudena kui meie isegi. Eesti wabariigi liberaalne seadusandlus on annud kõigile riigis elutsewate vähemusrahwustele suuremad wabadused ja õigused, kui wahest ükski teine riik maailmas. Alles meie lehe eelmises numbris oli juttu sellest, kuidas kusagil juutidesse suhtutakse — inimeste alateadwusest pole weel kadunud kiriku mõjul lewinud juudiwastatus.

Meil, Eestis, seda aga eriliselt märgata pole. Oleme harjunud juutidega. Nad on juba olenud ja erinud. Meie juut, Amerikka juut, Eesti juut — need on juba igal erilme.

Meie juudi kalmistul on juudid ja nende haudad.

aga järele tuleb, millele ei ole weel tänuks öeldud. Meie juudid on juba olenud ja erinud. Meie juut, Amerikka juut, Eesti juut — need on juba igal erilme.

aga järele tuleb, millele ei ole weel tänuks öeldud. Meie juudid on juba olenud ja erinud. Meie juut, Amerikka juut, Eesti juut — need on juba igal erilme.

aga järele tuleb, millele ei ole weel tänuks öeldud. Meie juudid on juba olenud ja erinud. Meie juut, Amerikka juut, Eesti juut — need on juba igal erilme.

aga järele tuleb, millele ei ole weel tänuks öeldud. Meie juudid on juba olenud ja erinud. Meie juut, Amerikka juut, Eesti juut — need on juba igal erilme.

aga järele tuleb, millele ei ole weel tänuks öeldud. Meie juudid on juba olenud ja erinud. Meie juut, Amerikka juut, Eesti juut — need on juba igal erilme.

aga järele tuleb, millele ei ole weel tänuks öeldud. Meie juudid on juba olenud ja erinud. Meie juut, Amerikka juut, Eesti juut — need on juba igal erilme.

aga järele tuleb, millele ei ole weel tänuks öeldud. Meie juudid on juba olenud ja erinud. Meie juut, Amerikka juut, Eesti juut — need on juba igal erilme.

aga järele tuleb, millele ei ole weel tänuks öeldud. Meie juudid on juba olenud ja erinud. Meie juut, Amerikka juut, Eesti juut — need on juba igal erilme.

aga järele tuleb, millele ei ole weel tänuks öeldud. Meie juudid on juba olenud ja erinud. Meie juut, Amerikka juut, Eesti juut — need on juba igal erilme.

aga järele tuleb, millele ei ole weel tänuks öeldud. Meie juudid on juba olenud ja erinud. Meie juut, Amerikka juut, Eesti juut — need on juba igal erilme.

Sada aastat koos juutidega.

Rahvaleht, 30.1.1930 a.

Esimesed juudid asusid Eestisse 1828 aastal. —
Eesti juudid — „nikolajewski“ soldatite järeltulijad.
Tähelepanuväärseid haude Tallinna juudi kalmistutel.

Juudid elavad tänapäeval meie keskel samasuguste täieõiguslike riigikodanikkudena kui meie isegi. Eesti wabariigi liberaalne seadusandlus on annud kõigile riigis elutsewate vähemusrahwustele suuremad wabadused ja õigused, kui wahest ükski teine riik maailmas. Alles meie lehe eelmises numbris oli juttu sellest, kuidas kusagil juutidesse suhtutakse — inimeste alateadwusest pole weel kadunud kiriku mõjul lewinud juudiwastatus.

Meil, Eestis, seda aga eriliselt märgata pole. Oleme harjunud juutidega.

Nad on meie kaaskodanikud juba wanast ajast peale. Kuid kes teab seda, millal tekkisid esimesed juudid meie maale? Meie teame, et see wana testamendi rahwas on rännanud laiali üle terve maailma ja oma erilisel tugeva ja ainult sellele rahwusele omase kohanemiswõimega on nad kodunenud igal pool, on järjekindlalt, ehkki aegamööda omandanud endile eriilme selle maa järele, kus nad elavad.

Juut pole enam ainult juut, waid on juba olemas ka erinevused. Poola juut, Amerikka juut, Eesti juut — neil on juba igal erilme.

Käesolewas artiklis aga püüame anda väikese ülewaate sellest kuidas ja millal asusid meie maale esimesed juudid. Wanades ajaloolistes dokumentides, mis käsitavad Tallinnat, esineb juudi nimi esmakordselt aastal 1373. Sel ajal on elanud Tallinnas juut, kelle nimi on olnud Magister Johannes.

Arwatawasti oli ta arst ja samuti arwatawasti oli ta wist ka ristitud, sest siis, katoliku kiriku wõimupäewil, ei tohtinud juudid üldse palju liikuda. Muud sellest esimesest juudist teada pole.

Järgmine ajalooline märge on pärit juba nelikümmend aastat hilisemast ajast: 1413. aastal ostis keegi juut Tallinna kodanik Klausilt praegusel kullasepa tänawal poe.

Et juudile sarnast asja wõimaldati, see on seletataw asjaoluga, et Tallinn oli siis Daani wõimude waldamisel ja ordu pidas wõitlusi oma olemasolu eest, mis sisemistele piasjadele ei lubanud palju tähelepanu pöörata. Kuid ka see juut, kes ostis omale äri, ei leia kroonikates ega vanades kirjades enam mainimist. Seega wõib arwata et **eelnimetatud kaks juuti olid siiski üksikud erandid**, ning neil polnud miskit ühist juutide elamaasumisega meie maale.

Juutide enam-wähem korralik ja püsiw ajalugu Eestis algab alles nelisada aastat hiljem, 1828. aastal, mil toodi keiserlikul käsul Tallinna elama kakskümmend juudi soost kantonisti¹.

Mis on kantonist?

Wene keisrite, eriti Nikolai 1. ajal, kui sõjawägi suurelt osalt koosnes pütud nekruitest, tarwitati sõdurite saamiseks weel teist abinõu. Nimelt korjasid ja püüdsid selleks wäljasaadetud mehed noori, 10-12 aastaseid posikesi.

Need poisikesed asetati elama koonduspaikadesse, kus neist walju reshiimi all kaswatati soldatid. Sarnaseid, juba lapsena sõjawäelise kaswatuse saanud sõdureid nimetati kantonistideks. Nikolai 1-se ajal oli Wenes eriti rohkesti juudisoost kantoniste.

Kui nad oma aja – 25 aastat kestis siis teatawasti wäeteenistus – wälja teeninud, anti neile, vaatamata sellele, et nad juudid, luba asuma elama ükskõik kuhu. (Seda eesõigust teistel juutidel Wenemaal polnud). Keiserlikul loal jäid nii esimesed juudisoost elanikud – kantonistid Tallinna elama.

Kuna neil oli luba wõtta endile ka mujalt naisi, siis abiellusid kantonistid wõõrsil oma suguõdedega ja tõid nad Tallinna. Sel kombel tekkisid Tallinna esimesed püsiwad juudiperekonnad. 1856. aastal loeti sarnaseid perekondi juba 50-60. **Samal aastal hakkasid juudid ka endid organiseerima ja asutasid Tallinna juudi koguduse.**

Samuti asutasid Tallinna juudid ka endile surnuaia, mida praegu tuntakse juutide wana surnuaia nime all. See asub Magasiini tänawal ka omab sissekäiguks massiivse kiwiwärawa. **Sünagogiks wõi kirikuks said juudid väikese ühekordse maja praeguse Wene ja Uue tänawa rajoonis.**

Et juudi perekonnad siis weel waesed olid, samuti kui Tallinnas sõjawäeteenistuseski wiibiwad juudid kantonistid, siis tuli kogudusel teha suuri pingutusi et seada sisse oma sünagogi. **Juutide kroonika räägib, et juudid-sõdurid müünud ära isegi oma päewased leiwaportsionid, et saadud raha annetada kogudusele.**

Tallinnast on juudid lewinud ka teistesse Eesti linnadesse, nii et aastal 1856., mil asutati Tallinnas juutide kogudus, on sarnaseid kogudusi, kuigi vähemaid,

---

¹ Originaalis on „kantonist“

juba ka teistes linnades. Juudi rahwusele omase haruldase elujõu ja wastupidawuse tõttu hakkas juutide seisukord aastaastalt muutuma. Nende jõukus kaswas, ja selle tõttu awanes neil wõimalus tõusta ja leida tunnustamist ka seltskondlikult, kuigi see toll ajal äärmiselt raske oli. Kuid juute see ei kohutanud. **Ikka enam ja enam hakkasid nad tugewnema ja et nad kokku hoidsid, tuli ka kohalikkudel wõimudel nendega kui tugewa ja kaaluka ühtsusega arwestada.**

19. sajandi seitsmekümnendatel aastatel oli Tallinna juudi kogudus juba niiwõrd tugew, et wõidi hakkama mõtlema uue sünagogi ehitamisele. **Ettewõtte algatajaks ja hingeks oli S. Lewinowitsh – tolleaegne wäljapaistwaim juudi seltskonnategelane ja organisaator.**

Tema energilise töö ja propaganda tulemus oli, et aastal 1876 wõidi asetada esimene kivi uue sünagogi hoone jaoks paigale. Mainitud ehitus asub W. Tartu maanteel ja on juudi sünagogiks tänapäewani.

Kuidagi kulus tema ehitamiseks hulk aastaid ja selle aja jooksul oli perekaks paisunud kogudusel wanas sünagogis üsna kitsas.

Kui uus koguduse hoone walmis, siis kinnitati sinna rabbiks Gurewitsh – praeguse adwokaat Gurewitshi wanaonu. **Tema oli seega ka esimene ametlik juutide hingekarjane Tallinnas** ja koos sellega loomulikult ka kogu Eestis. Umbkaudu samal aastal, kui walmis uus sünagog, s.o. 1882. ja ametisse seati esimene rabbi, asutati ka uus juudi surnuaed, mis asub wanast tubli tüki eemal, kitsaroopalise raudtee läheduses. Wana Gurewitsh oli Tallinnas rabbiks kuni 1889 aastani, siis rändas ta välismaale, kuhu surigi. Peale tema oli rabbika Brodowski, kuna aga **praegu on koguduse peaks Abram Gurewitsh, kes kannab kõrgema waimuliku aukraadi – kantor.**

Nagu lühidalt eeltoodust näha, Tallinna ja sellega ühes ka kogu **Eesti wanemad juudi perekonnad wõrsunud nikolaiaegsetest juudi soldatitest.** Sellepärast et nad kuuluvad n.n. alamasse rahwakihti, pole ka Tallinna juutidel möödunud ajal olnud wäljapaistwaid tegelasi ega jõude peaageu ühelgi awalikul wõi kunstialal. Praegune juudi seltskond Eestis ei oma aga jälgegi sellest, millised olid nende suguwennad aastat wiiskümmend wõi ka komkümmendki tagasi. **Wärske were juuretulekuga wälismailt on meie juutide kultuuriline tasapind tõusnud wõrdseks teiste rahwastega.**

Kuid waatamata sellele, et möödunud sajandi juudid ei annud endist palju awalikule elule, leidub wanal juudi surnuaial siiski hauaküngas, mille all puhkaja oli kord suur ja lugupeetud mees mitte ainult Tallinnas, waid kogu suurel Wenemaal. See kalmistu, ühetaoliste hauakiwide seas, on samasugune lihtne haud kui teisedki, kuid temas puhkab **tõsine salanõunik ja Wene omaaegne riigipanga direktor F.**²

Selle mehe elu on imelik. Wõrsunud Tallinna waesest juudi perekonnast – millisest ei teata, on ta tõusnud, lasknud enese arwatawasti ristida ja lõpuks jõudnud kõrgele ametikohale ja auastmele. Pärast surma maetud ta kui ärakadunud poeg juudi wanale surnuaiale, kuid tema täielikku nime ei nimeta keegi.³

---

² Ta ei olnud direktor, waid panga inspektor (MR).

³ Juttu on Leopold Feitelsohnist. Vt. „Vene riigipanga inspektor Leopold Feitelson“ siin http://eja.pri.ee/history/Feitelsohn_ru.html

Huvitav ja omapärane hauasammas ehib aga Tallinna uue sünagogi asutaja S. Lewinowitshi hauda. Kogudus on osanud hinnata selle neile nii suure mehe teeneid ja püstitanud talle ilusa hauamälestuse ning kadunu pilt ehib juudi koguduse saaliseina. Need kaks hauda ongi kõik, mis leidub tähelepanuväärset Tallinna wana juudi surnuaial.

Kirjanikke, kunstnikke ega muid kuulsusi sinna maetud pole – sel lihtsal põhjusel, et Tallinna juutidel neid polnud.

Uuel surnuaial on tähelepanuväärilisi haudu weel vähem – mainida wõiks ainult endise rabbi Brodowski wiimast puhkepaika.

Ka Brodowski pilt asub Tallinna juudi koguduse saalis.

Samas on üles riputatud ka juudi wana sünagogi ja wana surnuaia pildid, akwarellid, millised joonistanud kunstnik Woldemar Kangro-Pool.